

Висновки. Підсумовуючи викладене, відзначаємо негативні тенденції у розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування, адже видозміна виробничоорієнтованої або змішаної поведінки підприємства на рентоорієнтовану, що спостерігається протягом останнього часу, є поштовхом до переорієнтації його діяльності на іншу галузь народного господарства. Як підтвердження зазначеного, в 2009 р. економічна діяльність таких підприємств як ВАТ «Бершадське районне підприємство «Агромаш»», ВАТ «Брацлавське спеціалізоване підприємство «Агромаш»», ВАТ «Вахнівське спеціалізоване підприємство «Агромаш»», ВАТ «Вінницьке спеціалізоване підприємство «Ремтехсільмаш»», ВАТ «Томашпільське районне підприємство «Агромаш»», ВАТ «Чечельницьке районне підприємство «Агромаш»», ВАТ «Липовецьке районне підприємство «Агромаш»» та ВАТ «Оратівське районне підприємство «Агромаш»» переорієнтувалась на сільське господарство: діяльність чотирьох перших з сільськогосподарського машинобудування на вирощування зернових культур, діяльність п'ятого, шостого, сьомого і восьмого підприємств – на надання послуг у рослинництві. Поряд із цим ВАТ «Ямпільське районне підприємство «Агромаш»» зосередилось на видобуванні каменю для будівництва, обробленні декоративного та будівельного каменю, добуванні піску та гравію.

Список використаної літератури

1. Карачина Н. П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств: теорія, методологія, практика управління : монографія / Н. П. Карачина. – Вінниця : Книга-Вега, 2010. – 416 с.
2. Фінансова звітність машинобудівних підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>

УДК 631.1.017.3..338.439.02

РОЛЬ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

О.В. Клочковський, к.е.н., доцент,

В.О. Клочковська, асистент,

Іонаш І.В., асистент.

Вінницький національний аграрний університет

Klochkovsky A., Klochkovska V., Ionash I. The role of the private farms to ensure food security. The article deals with the role and importance of private farms in the issue of food security. Also, an attempt to determine the place of farms in the system of agricultural production.

Keywords: private farm, food security, the gross output.

Клочковский А. В., Клочковская В.О., Ионаш И.В. Роль личных крестьянских хозяйств в обеспечении продовольственной безопасности.

В статье раскрыты роль и значение личных крестьянских хозяйств в вопросе обеспечения продовольственной безопасности государства. Также сделана попытка определить место крестьянских хозяйств в системе сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, продовольственная безопасность, валовая продукция.

Вступ. У процесі здійснення аграрної реформи, запровадження приватної власності на землю, розширення площ землекористування громадян, лібералізації господарської діяльності відбулися значні зміни в соціально-економічних умовах функціонування та розвитку особистих селянських господарств населення, які на сьогодні є одним із найбільш стабільних секторів економіки у сільському господарстві України. Нині особисті господарства відіграють велику роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, впливають на формування рівня доходів сільських жителів.

Дослідженню економічних аспектів розвитку селянських господарств населення приділялася достатньо велика увага в працях Ю.С.Баландіна, І.Ф.Баланюка, Л.М.Гутко, В.С.Дієсперова, М.В.Додонової, В.К. Збарського, Ф.В.Зінов'єва, З.І.Калугіної, П.М.Макаренко, Н.П.Макарова, М.Й.Маліка, Л.Ю.Мельника, Л.І.Михайлової, Л.В.Никифорова, Д.К.Прейгера, П.Т.Саблука, М.І.Туган-Барановського, О.В.Чаянова, Л.О.Шепотько, Г.І.Шмельова, О.М.Шпичака. Але в ринкових умовах роль, значення та функції особистих господарств населення змінюються, а тому виникає необхідність у більш глибокому вивченні і дослідженні проблемних питань.

Постановка задачі. У статті ми спробували дати оцінку діяльності особистих селянських господарств. Крім цього вважаємо за необхідне визначити їх місце і роль у проблемі забезпечення продовольчої безпеки країни. Дослідження проводиться на прикладі Вінницької області.

Результати дослідження. Сучасний етап розвитку аграрного сектора економіки України відрізняється від попередніх рядом важливих моментів: зокрема, тим, що, по-перше, замість колективних і державних сільськогосподарських підприємств тепер функціонують нові сільськогосподарські підприємства (включаючи фермерські господарства), які ґрунтуються на приватній власності на землю та інші засоби виробництва, і по-друге, дедалі більше розширюється сектор особистих селянських господарств (далі ОСГ) у результаті приєднання багатьма з них до наявних земельних ділянок, ще й земельних паїв. За даними Держкомстату України у користуванні ОСГ (включаючи земельні ділянки для сінокосіння і випасання худоби, основними користувачами яких є саме ці господарства) перебуває близько 7,1 млн. га сільськогосподарських угідь, що становить близько 17% їх загальної площі у країні. Розширення землекористування ОСГ триває, оскільки не припиняється процес виділення земельних часток з новостворених структур з метою самостійного господарювання без створення юридичної особи.

Досліджуючи аспекти діяльності ОСГ Вінницької області, хочеться наголосити, що у цій групі виробників сільськогосподарської продукції традиційно переважають дрібні господарства, розмір яких не перевищує 1 гектара.

В структурі посівних площ селянських господарств Вінниччини найбільшу питому вагу займають посіви картоплі, зокрема в 2009 році – 117,8 тис. га або 33,2% всієї площі, та зернові – 125,7 тис. га або 35,5% від всієї площі (переважно сіють ярі зернові та зернобобові). За аналізований період збільшуються посіви кормових культур, соняшнику відповідно на 7,4 тис. га (або на 7,7%) і на 0,4 тис. га (або на 20,3%). В розрізі кормових культур спостерігається збільшення посівів багаторічних трав їх використовують як сухий корм тваринам (сіно, солома), а також з метою поліпшення родючості ґрунтів, шляхом введення сівозмін на городній ділянці, якщо розмір площі дозволяє зробити це (табл.1).

Таблиця 1

Структура посівних площ в особистих селянських господарствах Вінницької області

Назва культури	Роки						Відхилення звітного року від базисного	
	2007		2008		2009		+-	%
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%		
Вся посівна площа	357	100	351,8	100	354,5	100	2,7	0,8
Зернові, всього	124,4	34,6	122,1	34,7	125,7	35,5	3,6	3,0
в т.ч. - озимі зернові	22,5	6,3	24,3	6,9	34,2	9,7	2,8	40,7
- ярі зернові і зернобобові	101,8	28,5	97,8	27,8	92,4	26,0	-1,8	5,5
Технічні, всього	19,0	5,3	18,7	5,3	17,2	4,9	-0,4	8,0
в т.ч. - соняшник	9,3	2,6	7,4	2,1	8,9	2,5	0,4	20,3
- цукрові буряки	7,6	2,1	9,9	2,8	5,7	1,6	-1,2	42,4
Картопля та овочеваштані культури	126,2	35,4	124,5	35,4	117,8	33,2	-6,7	5,4
Кормові культури	87,5	24,5	86,5	24,6	93,9	26,5	7,4	7,7

Продукція рослинництва, що виробляється в ОСГ в більшій своїй частині трудомістка, тобто та, що потребує великих затрат праці на вирощування. До такої продукції відноситься: картопля, овочі, виноград, плоди і ягоди.

Урожайність по деяких основних культурах (овочі і картопля) у селянських господарствах значно перевищує урожайність в сільськогосподарських підприємствах, а по таких культурах як зернові, соняшник і цукрові буряки, які є традиційними для сільськогосподарських підприємств урожайність дещо нижча. Крім цього можна помітити, що має місце відхилення показника урожайності у 2009 році по відношенню до 2008 року (табл. 2).

Таблиця 2

Урожайність основних культур за категоріями виробників, ц/га

Види продукції	Роки								Відхилення, 2009 до 2008	
	2000		2007		2008		2009		ОСГ	СГП
	ОСГ	СГП	ОСГ	СГП	ОСГ	СГП	ОСГ	СГП		
Зернові	27,9	23,3	23,3	23,8	39,0	41,4	37,0	37,6	-2,0	-1,4
Соняшник	16,9	12,7	13,0	14,2	15,9	18,5	20,9	21,2	5,0	2,7
Цукрові буряки	235,1	185,5	265,9	299,5	318,0	364,7	289,8	292,5	-28,2	-72,2
Картопля	116,8	70,2	103,7	118,6	151,6	150,0	154,1	150,4	2,5	0,4
Овочі	118,2	63,6	156,6	108,3	206,3	128,7	197,0	151,5	-9,3	22,8

Виробляється особистими селянськими господарствами і тваринницька продукція. Вони нині є основними виробниками тваринницької продукції і постачальниками її на м'ясокомбінати та молокозаводи. Відомо, що, починаючи з 1990 р., Україна втратила половину поголів'я ВРХ, в тому числі майже третину корів, значну кількість поголів'я свиней та птиці. Проте у селянських дворах кількість худоби збільшилась, і починаючи з 1991 року зростає виробництво тваринницької продукції.

Проаналізуємо, яка ситуація склалась на Вінниччині. Основним видом продукції, що виробляється в селянських господарствах населення є м'ясо, переважно свинина, що пов'язано насамперед з коротким періодом вирощування та відгодівлі поголів'я, можливістю закупівлі молодняка, використання для його годівлі залишків від громадського харчування. Впродовж останніх десяти років роль особистих господарств населення у виробництві продукції тваринництва значно зросла (табл.3).

Таблиця 3

Виробництво основних видів продукції тваринництва

Продукція	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009
М'ясо всіх видів (в забійній вазі, тис.тонн)	79,3	68,1	30,5	38,1	45,0	43,2	38,6
яловичина і телятина	16,0	19,8	12,2	14,8	15,1	15,9	16,5
свинина	43,5	39,0	9,8	12,1	19,5	17,2	10,3
баранина і козлятина	0,5	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	-
м'ясо птиці	17,7	7,9	6,4	9,1	8,3	8,0	-
м'ясо кролів, тонн	1569	688	488	560	580	661	-
кони, тонн	3	445	1308	1166	1321	1184	-
Виробництво молока, тис.тонн	328,8	449,1	697,9	709,4	699,8	715,3	702,7
Виробництво яєць, млн.штук	358,0	308,6	428,5	447,4	455,4	495,0	478,6
Виробництво вовни, тонн	8	10	6	6	6	6	6
Виробництво меду, тонн	2311	2846	4998	5102	3982	5430	-

Як бачимо, обсяги виробництва продукції тваринництва м'ясного напрямку, в ОСГ, помітно зменшилися по відношенню до 1990 року. Зокрема, у 2009 році виробництво яловичини і телятини збільшилося на 0,5 тис. тонн по відношенню до 1990 року, а також зросло на 0,6 тис. тонн по відношенню до 2008 року. Виробництво свинини в порівнянні з 1990 роком скоротилося більше як у 4 рази! І по відношенню до 2008 року свинини вироблено на 6,9 тис. т менше. Крім цього у 2009 році істотно скоротилися обсяги виробництва молока та яєць. За 2009 рік господарствами населення вироблено 702,7 тис. тонн молока, що більше проти 1990 р. на 373,9 тис. тонн (майже у двічі) частково за рахунок збільшення продуктивності і поголів'я, а якщо порівнювати з 2008 роком, то виробництво зменшилося на 12,6 тис. тонн (або на 1,8%). Яєць у 2009 році вироблено 478,6 млн. шт., що на 120,6 млн. шт. більше в порівнянні з 1990 роком (або на 33,6%), а в порівнянні з 2008 роком, виробництво яєць зменшилося на 3,3%.

До 2003 року в ОСГ можемо спостерігати збільшення поголів'я тварин. Але за останні 5 років можна помітити, як стрімко скорочується кількість сільськогосподарських тварин. Порівнюючи 2009 рік з 2003 і 2008 роками, видно, що поголів'я корів скоротилося на 27,4 та 7,9 тис. голів відповідно, кількість свиней скоротилася на 110,6 тис. голів в порівнянні з 2003, але збільшилася на 43,7 тис. голів до 2008 року. До останнього часу спостерігалася позитивна тенденція лише у птахівництві, але у 2009 році відбулося стрімке зменшення поголів'я птиці. Вагомими причинами такого стану є нестабільність матеріального забезпечення селян, безгрошів'я, і як наслідок цього недостатність кормової бази, що призводять до вимушеного забою маловагової худоби і птиці, а інколи і повна відмова селян вирощувати будь-яких сільськогосподарських тварин (табл. 4).

Таблиця 4

Поголів'я худоби та птиці на кінець року, тис. голів

Найменування	1991	2001	2002	2003	2006	2007	2008	2009
Велика рогата худоба	189,4	221,1	247,7	255,1	261,9	252,1	247,2	234,3
в тому числі корови	121,6	161,5	169,0	175,2	170,8	167,8	155,7	147,8
Свині	356,6	368,5	387,6	410,9	321,8	267,6	256,6	300,3
Вівці	2,4	2,3	2,2	2,2	1,7	2,0	2,0	2,1
Кози	24,7	39,5	40,5	40,0	29,7	28,4	28,4	28,9
Коні	1,5	23,2	24,7	25,4	23,6	22,1	20,9	20,2
Птиця	6450,0	5203,0	5186,5	5239,0	7349,8	7391,0	7756,6	7150,2
Кролі	480,0	360,0	380,0	390,0	370,0	375,0	390,0	-
Бджоли, тис. сімей	253,0	165,5	170,0	166,0	204,2	200,0	202,0	-

Результати господарської діяльності в тваринництві вселяють надію на успішне відродження і цієї надзвичайно важливої галузі сільськогосподарського виробництва як на Вінниччині, так і на Україні в цілому.

Питома вага ОСГ у виробництві сільськогосподарської продукції складає 55,5% (табл. 5). Це робить їх досить важливим елементом системи життєзабезпечення країни в питаннях продовольчої безпеки. Частка продукції рослинництва виробленої селянськими господарствами становить 47,1%. Упродовж останніх років відбувається суттєве зменшення питомої ваги рослинницької продукції, проте цей показник перевищує аналогічний у 1990 році майже удвічі (табл. 5).

Таблиця 5

Питома вага ОСГ у загальному виробництві валової продукції, %

Показники	Роки					
	1990	2000	2005	2007	2008	2009
Валова продукція	32,2	60,3	66,4	59,7	54,3	55,5
в т. ч.						
- рослинництва	26,8	51,3	61,0	51,3	45,5	47,1
- тваринництва	37,8	73,6	76,0	73,5	74,2	73,5

Зменшення питомої ваги рослинницької продукції, виробленої ОСГ в останні роки, відбулося в основному за рахунок різкого збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції сільськогосподарськими підприємствами. Зокрема, за рахунок вирощування ними зернових культур, цукрових буряків, соняшника та інших культур, економічна доцільність вирощування яких досягається шляхом використання значних земельних масивів, що є неможливим в селянських господарствах (табл. 6).

Слід відмітити, що зростання питомої ваги продукції тваринництва, виробленої селянськими господарствами, відбулося в основному за рахунок різкого зменшення обсягів виробництва цього виду продукції сільськогосподарськими підприємствами, про що свідчить таблиця 6.

Таблиця 6

Частка ОСГ у виробництві продукції сільського господарства (відсотків)

Продукція	1995	2000	2005	2007	2008	2009
Продукція сільського господарства	47,8	60,3	66,4	59,8	54,3	55,5
Продукція рослинництва	44,0	51,3	61,0	51,3	45,5	47,1
Зернові культури	6,1	10,1	21,8	16,7	14,5	15,0
Цукрові буряки	0,5	1,8	7,8	9,1	8,2	7,6
Соняшник	10,5	8,7	14,7	9,6	6,5	7,7
Картопля	98,7	99,5	99,8	99,3	99,4	99,3
Овочі	74,8	85,9	96,9	95,8	95,9	94,8
Продукція тваринництва	52,6	73,6	76,0	73,5	74,2	73,5
М'ясо (у забійній вазі)	52,0	73,3	62,2	62,1	64,3	64,1
Молоко	45,9	68,6	82,2	84,3	85,1	83,5
Яйця	77,6	88,5	75,2	70,3	69,6	67,3
Вовна	6,8	21,3	27,3	35,3	37,5	33,3

Висновки. Особисті селянські господарства виявилися найбільш пристосованими до особливостей перехідного періоду до ринку. Громадяни в особистих господарствах працюють за принципами самофінансування і без значних капіталовкладень збільшують виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Вони менше залежать від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів, тому що в них переважає ручна праця.

Проведений аналіз виробництва сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах ще раз доводить свою доцільність, адже тут значно вищі урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин, що зумовлено насамперед кращим доглядом за ними.

Можна відмітити прогресивний розвиток селянських господарств у Вінницькій області. Вони є основними виробниками таких важливих продуктів як м'ясо, молоко, мед, картопля, овочі, плоди і ягоди та інші продукти харчування.

Отже, дані господарства мають перспективу розвитку, оскільки вони виробляють якісну, екологічно чисту, дешеву та широковживану продукцію, що забезпечує населення області і країни в цілому продуктами харчування, а власників домогосподарств – доходами від продажу надлишків цієї продукції.

Список використаної літератури

1. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 рік / Державний комітет статистики України: За редакцією С. Ігнатова. – В., 2010. – С.163-219
2. Сидорин А.В. Социально-экономические резервы использования личного крестьянского хозяйства в современных условиях становления аграрного рынка / А.В. Сидорин // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Випуск 236: В 5 т. – Т. III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 504-511.
3. Закон України “Про особисте селянське господарство” від 15.05.2003